

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca

Facultatea de Sociologie și Asistență Socială

REZONANȚA SOCIALĂ A INTELIGENȚEI

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator științific:

Prof.univ.dr. Petru ILUȚ

Doctorand:

Ilie (Petrescu) Magdalena

Universitatea de Vest din Timișoara

Cluj Napoca, 2011

CUPRINSUL TEZEI

Listă tabele.....	4	
Listă figuri.....	7	
INTRODUCERE	8	
PARTEA I SOCIETATE ȘI INTELIGENȚĂ		
CAPITOLUL 1 – Mediul psihosocial și structura inteligenței; incursiuni în studiul inteligenței		
1.1.Problematika inteligenței în societate.....	11	
1.2.Perspective privind abordările clasice ale inteligenței.....	13	
1.2.1.Inteligența cristalizată și inteligența fluidă.....	13	
1.2.2.Viziunea modulară asupra abilităților intelectuale.....	16	
1.2.3.Un element special – Factorul g.....	19	
1.2.4.Inteligențele multiple și structurile gândirii.....	20	
1.2.5.Abordarea triarhică a inteligenței.....	27	
1.2.6.Inteligența abordată stadial.....	31	
1.3. Aspecte controversate privind natura inteligenței; mediul și ereditatea.....	33	
1.4.Societate, mobilitate, inteligență.....	39	
CAPITOLUL 2 - Inteligența socială – o altfel de inteligență?	42	
2.1.Câteva repere conceptuale.....	42	
2.1.1.Măsurarea inteligenței sociale.....	46	
2.2.Procesele cognitive și inteligența socială.....	51	
2.2.1.Cunoștințele declarative și procedurale ale inteligenței sociale.....	53	
2.2.2.Perspectiva școlii geneveze asupra dezvoltării sociale a inteligenței.....	56	
CAPITOLUL 3 - Reprezentări sociale ale inteligenței identificate prin cercetarea empirică	64	
3.1.Inteligența socială – modalități de percepție.....	64	
3.2.Reprezentări sociale cu privire la inteligență.....	67	
PARTEA II RELEVANȚA SOCIALĂ A INTELIGENȚEI		
CAPITOLUL 4 - De la inteligența socială la inteligența emoțională		86
4.1.Direcții definitorii în studiul inteligenței emoționale.....	86	
4.2.Modelul inteligenței emoționale dezvoltat de J. Mayer și P. Salovey.....	90	
4.3.Modelul R. Bar-On al inteligenței emoționale.....	95	
4.4.Modelul inteligenței emoționale propus de D. Goleman.....	99	
CAPITOLUL 5 - Repere psihosociale în studiul inteligenței emoționale	103	
5.1.Un nou tip de management – cel al inteligenței emoționale.....	103	

5.2.Cunoașterea de sine și performanța în inteligența emoțională.....	108
5.2.1.Gen social versus inteligență emoțională.....	112
5.2.2. Inteligența emoțională și calitatea interacțiunilor umane.....	115
CAPITOLUL 6 - Inteligența emoțională în context educațional formal.....	123
6.1.Dimensiuni ale integrării inteligenței emoționale în curriculum educațional.....	123
6.2.Abordarea inteligenței emoționale din perspectiva performanțelor academice.....	130
6.3.Studiu privind identificarea nivelului inteligenței emoționale.....	134
6.3.1. Aspecte legate de stimularea inteligenței emoționale.....	154
PARTEA III IMPORTANȚA SOCIALĂ A EMPATIEI ÎN ACTIVITĂȚILE EDUCAȚIONALE	
CAPITOLUL 7 - Empatia - un construct al inteligenței sociale.....	159
7.1.Accepțiuni ale conceptului de empatie.....	159
7.2.Comportamentul empatic în activitatea educațională.....	168
7.2.1.Studiul empatiei în relația educator – educat.....	168
CAPITOLUL 8 - "Profesorul ideal" din perspectiva socială a inteligenței.....	186
8.1.Integrarea unor comportamente și aptitudini sociale în educația formală.....	186
8.2.Reprezentări sociale ale "profesorului ideal".....	187
8.2.1. Un posibil portret al profesorului universitar.....	191
8.3.Aspecte relevante în reprezentarea socială a inteligenței.....	195
CONCLUZII ȘI DESCHIDERI.....	204
BIBLIOGRAFIE.....	210
ANEXE.....	215

Cuvinte cheie: Inteligență, inteligență socială, inteligență emoțională, empatie, aptitudini sociale

INTRODUCERE

Dincolo de dimensiunile sale biologice și psihologice, inteligența este abordată în prezent și în funcție de contextul social specific atât ca determinant cât și ca mediu de manifestare. Inteligența, sub toate aspectele ei este privită în general ca un atuu în rezolvarea optimă a problemelor cu care se confruntă un individ în viața personală și cea profesională.

Lucrarea "Rezonanța socială a inteligenței" se dorește o abordare sintetică a unor aspecte de referință ale acestui domeniu: inteligența academică, inteligența socială și emoțională, precum și câteva caracteristici (empatia, atitudini prosoziale) care conturează, alături de alte abilități, comportamentul intelectual al persoanelor.

Datorită specificului interdisciplinar al temei, cercetarea practică s-a realizat pe baza unei metodologii mixte aferentă domeniului sociologiei, dar și domeniului psihologiei sociale. Astfel într-o primă fază a studiului practic, pentru delimitarea descriptivă a realității investigate am optat pentru o metodă fundamentală în sociologie: ancheta sociologică prin aplicarea unui chestionar anonim. În acest context am considerat adecvat în proiectarea instrumentelor de lucru o abordare cantitativă și calitativă în același timp.

Ancheta sociologică elaborată prin angajarea atât a componentelor de factură cantitativă, cât și cele de factură calitativă a oferit un volum informațional (date de teren) considerabil ca extindere și de asemenea, deosebit de consistent. Pe baza acestor date și prin prelucrarea lor am analizat și interpretat gradul de implicare a factorilor sociali în condiționarea și manifestarea inteligenței prin identificarea celor mai valorizate conținuturi sociale ale acesteia.

Analiza rezultatelor obținute în prima parte a studiului efectuat, a determinat demersul ulterior al cercetării care s-a axat pe exploatarea nivelului inteligenței emoționale la diferite categorii de studenți și a impactului inteligenței emoționale asupra performanțelor academice ale studenților. În acest context problematica cuantificării inteligenței emoționale a fost evidențiată prin administrarea subiecților, a unui test de inteligență emoțională.

Cercetarea s-a concentrat și asupra aspectelor legate de empatie, una din cele mai importante abilități ale inteligenței sociale. Un aspect mereu de actualitate îl reprezintă

consecințele funcționale aferente empatiei, cu predilecție în mediul educațional formal. În acest sens metodologia utilizată a constat în aplicarea unor chestionare privind empatia. Astfel am dorit să aflăm, conform datelor obținute, gradul de empatie intergrupala (profesori – studenți), precum și gradul de empatie intragrupală (în grupul de profesori și în grupul de studenți).

În partea finală a studiului, pentru cunoașterea și verificarea rezultatelor anterioare, a fost necesar utilizarea unor metode și tehnici verbale calitative, precum interviurile intensive. Prin ghidul de interviu folosit s-a urmărit determinarea câtorva aspecte relevante privind reprezentarea socială a inteligenței și alte aspecte importante care decurg din impactul pe care aceasta îl are asupra indivizilor.

Lucrarea "Rezonanța socială a inteligenței" se structurează pe trei părți, se dezvoltă pornind de la aspecte teoretice care interferează cu alte studii în domeniul inteligenței și care se corelează în finalul fiecărei părți cu analiza rezultatelor cercetării desfășurate.

În prima parte sunt prezentate abordări teoretice și perspective ale câtorva aspecte ale inteligenței în societate. Primul capitol este o incursiune în problemele clasice ale inteligenței în care viziunile specialiștilor, asupra acestora sunt asemănătoare, dar de multe ori și diferite. Pentru că inteligența umană a fost și rămâne un fenomen complex cu abordări variate și reprezentări sociale multiple, au existat mereu divergențe legate de acest concept. În acest sens am considerat necesar introducerea unui subcapitol referitor la aspectele controversate legate de inteligență și a unui subcapitol privind inteligența și societatea mereu în schimbare.

Capitolul 2 analizează conceptul de inteligență socială specificat de unii autori în domeniu, precum și influența inteligenței sociale asupra proceselor cognitive. Un subcapitol aparte este dedicat abordării dezvoltării sociale a inteligenței din perspectiva școlii geneveze.

Prima parte a lucrării se încheie cu capitolul 3 care cuprinde câteva modalități de percepție ale inteligenței sociale și prima parte a cercetării care vizează conținuturile sociale ale inteligenței. Analiza datelor obținute cu ajutorul chestionarului aplicat subiecților a determinat modul de percepere a inteligenței ca ansamblu, ca o rezultată a factorilor biologici, psihologici, socio-culturali și locul și valorizarea conceptului de inteligență în raport cu alte atribute valori date.

Capitolul 4 cuprinde un demers teoretic care corelează inteligența socială cu inteligența emoțională. De asemenea sunt prezentate cele mai cunoscute modele ale inteligenței emoționale și direcțiile lor de dezvoltare. Capitolul 5 ilustrează câteva repere în ceea ce privește studiul inteligenței emoționale și cercetări aferente diferitelor aspecte implicate (management, cunoașterea de sine, performanța, gen social, interacțiunea umană). În capitolul 6, inteligența emoțională este abordată în context educațional formal cu precizarea unor dimensiuni ale integrării acesteia într-un curriculum educațional. Capitolul cuprinde o parte de cercetare în care s-a identificat nivelul inteligenței emoționale a studenților corelat cu performanța academică și ierarhizarea valorică a modalităților concrete a subiecților de a reacționa la situațiile indicate.

Partea a treia a lucrării se axează pe prezentarea empatiei - o aptitudini cheie a inteligenței sociale și emoționale, precum și pe aprecierile primite de profesori din punct de vedere intelectual și al atitudinilor sociale. În capitolul 7 se realizează o descriere a conceptului de empatie din perspectiva diferiților specialiști în domeniu. Comportamentul empatic este surprins în procesul educațional printr-o cercetare care a urmărit determinarea performanțele empatice dintre profesori și studenții cu care își desfășoară activitățile didactice. Un alt capitol prezintă unele aptitudini sociale integrate în educație și încercă să contureze un portret al profesorului "ideal" așa cum este perceput în câteva studii. De asemenea în capitolul final cu ajutorul interviurilor intensive s-a urmărit obținerea unei imagini de ansamblu asupra întregului studiu privind relevanța socială a inteligenței.

CAPITOLUL 1

MEDIUL PSIHOSOCIAL ȘI STRUCTURA INTELIGENȚEI; INCURSIUNI ÎN STUDIUL INTELIGENȚEI

Problematika inteligenței în societate

Utilizat pentru a descrie diferențele dintre oameni și a explica comportamentul lor, folosit frecvent în limbajul cotidian, termenul "inteligentă" nu are o definiție precisă cu care să fie de acord toți specialiștii în domeniu. De-a lungul timpului, divergențele legate de concepul de inteligență s-au datorat faptului că inteligența este un fenomen complex cu o largă varietate de abordări și cu reprezentări sociale multiple.

Multe manuale actuale de psihologie acceptă definiția inteligenței ca *abilitatea generală de a îndeplini activități cognitive*. Altele înclină spre o definiție orientată mai mult spre comportament: *capacitatea de a învăța din experiență* sau *capacitatea de a se adapta propriului mediu*. Sternberg a combinat aceste două puncte de vedere, afirmând astfel că *inteligenta este capacitatea cognitivă care determină o persoană să învețe din experiență, să raționeze corect, să apeleze ușor la informații importante din memorie și să facă față solicitărilor vieții de zi cu zi*.

O înțelegere potrivită a fenomenului presupune identificarea unor expresii ale inteligenței care nu sunt independente una de alta. În viața de zi cu zi, atât la nivel intrapersonal și interpersonal, cât și pe plan profesional utilizăm *inteligenta socială*. Inteligența înțeleasă ca potențialitate de bază ce permite achiziția de cunoștințe și abilități cognitive, esențiale pentru o persoană și care se dezvoltă de-a lungul vieții în interacțiunea cu mediul, a fost numită *inteligenta naturală sau potențială*. *Inteligenta academică* este determinată prin intermediul testelor de inteligență și este o combinație a potențialității unui individ și a cunoașterii achiziționate de acesta în primii ani de viață și în perioada educației formale.

Aspecte controversate privind natura inteligenței; mediu și ereditatea

Interesul deosebit acordat inteligenței umane a făcut posibilă apariția unei avalanșe de publicații, articole, reviste de specialitate, cărți, în numeroase țări și limbi, unele unanim aprobate de specialiști în domeniu, altele chiar controversate. În 1994 R. Herrnstein și C. Murray de la Universitatea Harvard au publicat „The Bell Curve”, o lucrare a cărei ecouri controversate încă mai pot fi auzite.

Autorii susțin că stratificarea socială pe baza inteligenței s-a dezvoltat după începutul secolului XX, când studiile arată corelații semnificative între inteligență și diverse realizări economice și sociale. În acest sens se fac sugestii despre politica socială și despre rolul inteligenței și efectele ei la anumite nivele ale societății.

Apariția acestei cărți a dat naștere încă de la început unei dezbateri aprinse astfel încât câțiva specialiști recunoscuți în studiul inteligenței au publicat o declarație comună. S-a încercat constituirea unei părți solide a informației științifice reprezentând datele acumulate de psihologi despre inteligență începând cu anii '20. Câteva din punctele principale ale declarației acestor experți ar putea fi (apud Maranon R. C., Pueyo A. A., 2000: 171):

1. Inteligența este o abilitate generală ce permite palnificarea, judecarea, rezolvarea problemelor, gândirea abstractă, învățarea eficientă, învățarea prin experiență, înțelegerea ideilor complexe. Inteligența nu este doar o abilitate academică specifică, ci ea reflectă o capacitate profundă de conștientizare intrapersonală și interpersonală, de înțelegere a propriului mediu.

2. Inteligența academică poate fi măsurată prin variate teste care măsoară același tip de inteligență. S-a constatat că distribuția oamenilor în funcție de rezultatul la aceste teste poate fi reprezentată adecvat printr-o distribuție normală. Cu alte cuvinte majoritatea indivizilor sunt situați în jurul valorii 100, puțini sunt cei geniali sau foarte talentați.

3. Testele de inteligență nu sunt discriminatoare din punct de vedere cultural. Membrii tuturor grupurilor etnice sunt situați la toate nivelurile pe o scară a performanței intelectuale. De asemenea curbele diferitelor grupuri, rezultate din prelucrarea statistică a

datelor, se suprapun, dar grupurile tind să se diferențieze pe locul de pe curbă în care membrii lor tind să se grupeze.

4. Nivelul inteligenței este legat direct de performanțe în domenii diferite: social, economic, educațional etc. Mai specific, nivelul ridicat de inteligență reprezintă un avantaj în viața cotidiană din moment ce majoritatea activităților de zi cu zi cer un anumit tip de judecată sau de luare a deciziilor, iar nivelul scăzut de inteligență reprezintă un dezavantaj mai ales în mediile dezorganizate. Cu toate aceste concluzii la care s-a ajuns, contextul social real demonstrează că un nivel ridicat de inteligență nu garantează succesul în viață și nicio inteligență scăzută, eșecul.

5. Pe măsură ce situațiile devin mai complexe, noi, schimbătoare, imprevizibile, cu mai multe alternative, avantajele practice de a avea inteligență ridicată cresc.

6. Performanța educațională nu este influențată doar de diferențele de inteligență, ci și de eficiența educației primite.

Majoritatea cercetătorilor preocupați de această dimensiune privind inteligența au formulat o serie de întrebări care au rămas fără răspuns și care constituie o serioasă agendă de lucru în secolul XXI. Câteva dintre acestea sunt:

1. Diferențele de inteligență sunt influențate în mod semnificativ de diferențele genetice, dar nu se cunosc încă toate mecanismele prin care genele afectează inteligența.
2. Nu se știe de ce influența genetică crește odată cu vârsta.
3. Factorii de mediu aduc o contribuție substanțială la diferențele de inteligență, dar nu se cunosc acești factori în totalitate și nici cum funcționează ei în ansamblu.
4. Nu este încă clar care sunt aspectele critice ale educației chiar dacă este unanim acceptată ideea importanței școlarizării individului.
5. Rolul nutriției în dezvoltarea inteligenței este nespecificat în mod concret.
6. Ceea ce există disponibil momentan nu explorează toate formele posibile de inteligență.

Societate, mobilitate, inteligență

Se știe că oamenii pun lucruri diferite ca priorități în funcție de mai mulți factori; dar cel mai important este că fiecăruia îi este dată oportunitatea de a ajunge atât de departe cât îi permite personalitatea, energia, caracteristicile proprii și mai ales inteligența sa. Crucial pentru o societate armonioasă nu este egalitatea rezultatelor, ci abundența oportunităților.

Unii specialiști (Herrnstein, Murray) susțin că societatea viitorului va fi stratificată în funcție de diferențele de inteligență și evident mobilitatea socială va fi influențată de aceste diferențe. De aici rezultă că factorul cheie în acest tip de diviziune socială este inteligența și nu statutul social a unei persoane sau clasa sa de origine. Autorii consideră că această diviziune va avea repercursiuni importante pentru dinamica socială viitoare, mergând până la a specula faptul că s-ar putea ca elita cognitivă să își impună normele ca și o autoritate centralizată, iar subclasele cognitive vor fi sub controlul strict al acesteia.

Mobilitatea în societatea modernă este mai legată de inteligență decât de originea socială, ceea ce înseamnă că o persoană care a crescut într-o familie dezavantajată social dar al cărui coeficient de inteligență este ridicat are o probabilitate foarte mare de a scăpa de situația respectivă. De asemenea o persoană crescută într-o familie de clasă medie, dar cu un coeficient de inteligență scăzut, va fi amenințată în mod constant de un nivel economic și social modest.

Unele legături dintre clasa socială și inteligență se datorează unor circumstanțe socio-economice ale copilăriei care afectează dezvoltarea inteligenței. Multe rapoarte au arătat că nivelul de inteligență necesar unei persoane care învață să intre la facultate este mai mare decât al altei persoane care a avut un mediu privilegiat pentru a învăța. Un efect asemănător a fost observat la angajări, când o persoană dezavantajată socio-economic e posibil să fie nevoită să dea dovadă de mai multă inteligență pentru a obține un serviciu, față de o persoană care este într-o poziție cu acces la instituții educaționale, rețele neoficiale de cunoștințe și alte forme ale avantajului social.

De remarcat faptul că studiile și opiniile cercetătorilor sunt diferite, unele confirmând aceste ipoteze ale influențelor socio-economice, altele dimpotrivă consideră acest factor ca având un avantaj ne semnificativ pentru indivizi.

CAPITOLUL 2

INTELIGENȚA SOCIALĂ – O ALTFEL DE INTELIGENȚĂ?

Câteva repere conceptuale

Cercetătorii în domeniu s-au întrebat dacă inteligența de tip social este un concept distinct de alte concepte înrudite, cum ar fi inteligența de tip academic, și s-au bazat pe anumite dificultăți în definirea acestuia. Unele definiții fac referire primordial la componenta cognitivă prin abilitatea de a-i înțelege pe ceilalți. Alte definiții pun accent pe latura comportamentală, cum ar fi capacitatea de a interacționa eficient cu cei din jur. Iar altele se bazează pe un fundament psihometric și definesc inteligența socială ca abilitate de a rezolva cu succes teste referitoare la aptitudini sociale.

Se consideră că inteligența socială este diferită de inteligența academică și această diferență se poate observa cu ușurință în viața de zi cu zi a oamenilor. Unii oameni care au succes în rezolvarea problemelor academice pot avea dificultăți în rezolvarea situațiilor de natură socială. De asemenea ei pot întâmpina greutăți în înțelegerea cu ceilalți, în timp ce alte persoane care nu excelează din punct de vedere al inteligenței academice, pot relaționa eficient și răspund corespunzător în contexte sociale. Inteligența socială include în mod evident cunoașterea socială și interacțiunea socială.

Din cercetările specialiștilor s-au conturat șase abilități cognitive raportate la comportamentul social al indivizilor, prezentate de J. Kihlstrom și N. Cantor:

1. Capacitatea de a identifica stările mentale ale indivizilor;
2. Capacitatea de grupare a stărilor mentale identificate la alte persoane pe baza similarității;
3. Capacitatea de a interpreta conexiunile semnificative ale actelor comportamentale;
4. Capacitatea de a analiza succesiunile comportamentelor sociale;
5. Capacitatea de a fi flexibil în interpretarea schimbărilor în cadrul comportamentului social;
6. Capacitatea de a prevedea ce se poate întâmpla într-o situație personală.

Consacratale tipuri de inteligență propuse de Gardner au fost transpuse de către Albrecht într-un model, considerat util în planul profesional și practic. Astfel modelul ASPEAK presupune că oameni posedă șase dimensiuni principale de inteligență.

Inteligența abstractă (A) care implică rațiunea, conceptele, abilitățile verbale, informațiile matematice, simbolice.

Inteligența socială (S) face referire la interacționarea eficientă și de succes cu ceilalți în contexte sociale diferite.

Inteligența practică (P) include capacitatea de a rezolva probleme curente și de a fi perseverent în a duce la bun sfârșit activitățile desfășurate.

Inteligența emoțională (E) duce la cunoașterea interioară și la abilitatea de a controla reacțiile în mod pozitiv.

Inteligența apreciativă (estetică) (A) se referă la aprecierea corectă și reală a formei, design-ului și a relațiilor.

Inteligența kinestezică (K) implică capacitățile motrice ale întregului corp, care dezvoltă abilități specifice.

K. Albrecht afirmă următoarele: "Eu consider cele șase dimensiuni principale ale inteligenței: abstractă, socială, practică, emoțională, apreciativă, kinestezică, ca fiind asemenea celor șase fețe ale unui cub. Fiecare prezintă o fațetă diferită a sumei de competențe. Putem să le luăm în mod separat din motive de dezbatere și analiză, dar adevărul este că ele sunt strâns legate."(<http://KarlAlbrecht.com>)

De-a lungul anilor numeroase studii au dezbătut problema inteligenței de tip social și s-a constatat importanța din ce în ce mai mare acordată de cercetători problemelor care implică factori sociali și care influențează persoanelitatea umană. O parte a condiției umane face referire la capacitatea unei persoane de a se cunoaște pe sine însuși, dar și pe ceilalți, de a se înțelege și colabora cu cei din jurul său, de a se angaja în interacțiuni sociale pozitive. Inteligența socială include conștientizarea situațiilor și dinamica socială care le guvernează, dar și cunoașterea stilurilor și strategiilor de interacțiune care pot ajuta o persoană să își atingă obiectivele urmărite atât în relația intraindividuală, cât și în cea interindividuală. Inteligența socială implică

în mod deosebit conștientizarea stărilor interioare și a propriilor percepții și modalități de reacție vis-a-vis de contextul social.

Procesele cognitive și inteligența socială

La începutul anilor '30, anumiți cercetători reprezentativi în domeniu au ajuns la concluzia că inteligența este de origine socială. Lucrările școlii geneveze privesc interacțiunea socială ca un loc privilegiat al dezvoltării cognitive a copilului. Doise și Mugny pornesc de la ideea conform căreia evoluția cunoștințelor are loc în situații sociale bine stabilite. Ei au conceput experimente cu subiecți de 7-8 ani și 9-10 ani, pentru a arăta că o situație de interacțiune socială, în stadiul de învățare a unei noi noțiuni, prezintă avantaje cognitive de necontestat. În acest sens se realizează experimente privind jocul de cooperare și coordonarea acțiunilor interdependente.

Cercetările realizate i-a determinat pe autori să explice mecanismele prin intermediul cărora interacțiunea socială provoacă o depășire a capacităților cognitive individuale. În acest sens s-au făcut experimente solicitând numeroase câmpuri operatorii: conservarea lungimilor, a cantităților de lichid, a numărului, a transformărilor spațiale, evidențiind ideea de conflict de centrare ca fază de elaborare cognitivă.

Experimentele școlii geneveze pledează pentru dezvoltarea socială a inteligenței, mai ales prin prezența pozitivă a conflictului socio-cognitiv, conflict care duce la restructurări cognitive. Dificultatea ce trebuie rezolvată nu este numai cognitivă, ci și socială, traducându-se în două planuri:

- ↳ interindividual prin divergența răspunsurilor între subiecți.
- ↳ intraindividual, atunci când un răspuns concurent provoacă îndoiala subiectului asupra propriului său răspuns.

CAPITOLUL 3

REPREZENTĂRI SOCIALE ALE INTELIGENȚEI

IDENTIFICATE PRIN CERCETAREA EMPIRICĂ

Reprezentări sociale cu privire la inteligență

Problematika reprezentării sociale cu privire la inteligență a fost evidențiată în cadrul anchetei sociologice prin aplicarea unui chestionar anonim studenților din Universitatea de Vest din Timișoara.

Obiectivul general a vizat determinarea modului de percepere a inteligenței ca ansamblu, ca o rezultată a factorilor biologici, psihologici, socio-culturali, prin:

O1. Identificarea celor mai valorizate conținuturi sociale ale inteligenței.

Datorită profilului explorativ al cercetării chestionarul a fost elaborat pe baza următoarelor obiective:

O1.1. Determinarea reprezentărilor asupra inteligenței la nivelul diferitelor categorii sociale de studenți.

O1.2. Ierarhizarea valorică a reprezentărilor asupra inteligenței la nivelul diferitelor categorii sociale de studenți.

Pe parcursul studiului și apoi a analizei statistice primare, integrate în demersul interpretativ, s-a urmărit răspunsul la următoarele interogații:

11.1. Cum sunt valorificate conținuturile sociale ale inteligenței din perspectiva populației masculine? Care este locul inteligenței în ierarhizarea unor attribute-valori?

11.2. Cum sunt valorificate conținuturile sociale ale inteligenței din perspectiva populației feminine? Care este locul inteligenței în ierarhizarea unor attribute-valori?

Această structură de interogații s-a formulat și în legătură cu alte categorii de studenți: *urban - rural, profil exact - profil umanist.*

Astfel după prelucrarea și analiza statistică am obținut un set de reprezentări de factură socială asupra inteligenței din perspectiva diferitelor categorii investigate și o distribuție ierarhică a unor attribute-valori, pe baza valorizării înregistrate la nivelul categoriilor abordate.

O primă secvență a instrumentului de lucru a vizat locul și valorizarea conceptului de inteligență în raport cu alte atribute-valori date. Indiferent de categoria cărei îi aparțin, studenții au plasat **inteligența** pe primul loc cu cea mai mare pondere (14,95%), indicând faptul că studenții ca viitori intelectuali în diferite domenii au conștientizat înalta responsabilitate ce trebuie să și-o asume pe mai departe, precum și cerințele de rol esențiale, ce le presupune statutul de student.

Ocuparea rangului 2 de atributul **voință** (13,53%) cu o apropiere semnificativă de rangul 1 (inteligența) pe toate cele trei categorii poate releva tendința tinerilor de internalitate. Este de remarcat faptul că în timp ce recunosc că reușita în drumul ales este influențată în mare măsură de puterea de a învinge obstacolele prin voință, studenții acordă o importanță redusă influențelor externe asupra reușitei în viață, plasând atributul **noroc** pe penultimul loc.

Reușita în viață este asigurată în opinia studenților din categoriile studiate în mare măsură (41,6%) și în foarte mare măsură (33,6%) de inteligență. În concordanță cu importanța acordată inteligenței și strânsa legătură a acesteia cu reușita în viață, rezultată din analizarea primei părți a chestionarului, inteligența este privită prin prisma **utilității cu o finalitate bine conturată și determinată** (27,07%) : "*Avantaj în viață*", "*șansă de reușită*", "*necesară pentru a-ți croi drum în societate*", "*una din cheile reușitei*" sunt câteva din aspectele surprinse de studenți în acest sens.

Acordând o importanță deosebită inteligenței ca utilitate-finalitate, apoi inteligenței privită prin elementele de personalitate și inteligenței ca raționalitate, se conturează un aspect esențial al reprezentării inteligenței în rândul studenților, semnificând în primul rând pragmatismul tinerilor considerat necesar reușitei lor în societate, reușită care depinde și de structura personalității, dar și de modul de a raționa și a gândi eficient.

Este de evidențiat faptul că inteligența sub aspectul elementelor culturale și axiologice a fost exprimată prin afirmații de genul "*inteligența este cultură*", "*inteligența este frumusețe altfel decât sub aspectul fizic*", "*magnetism și morală (nu rigidă)*", "*neutră față de bine și de rău*", "*ceva de admirat*", "*steaua polară a fiecărui om*", "*raza de lumină a vieții*", dar care poate deveni "*malefică dacă nu este bine dirijată*".

Majoritatea studenților au considerat că nivelul de inteligență se modifică în cursul vieții fiecăruia (81,9%). Analizând argumentele aduse la întrebarea "*De ce gradul de inteligență se schimbă ?*", am constatat că cei mai mulți participanți au considerat schimbarea prin acumularea de cunoștințe (44,1%).

Secvența următoare a instrumentului de lucru a vizat surprinderea principalelor avantaje și dezavantaje aferente faptului de a fi inteligent în societatea contemporană. S-a constatat astfel acordarea unei importanțe semnificative avantajelor pragmatice (39,58%) de către studenți. Ca avantaje studenții menționează: obținerea unui loc de muncă bine plătit, prin realizarea profesională, posibilitatea de a alege o profesie frumoasă făcută cu pasiune. Dezavantajele pragmatice sunt considerate de studenți mai ales prin faptul că "*nu găsești un loc de muncă care să-ți solicite inteligența în mare măsură*" sau sunt exprimate prin dezamăgirea trăită în societatea noastră, "*oricât de inteligent ai fi trebuie să ai "pile"*". Este de remarcat faptul că în reprezentarea studenților, relaționarea socială a persoanelor inteligente este considerată un avantaj (18,75%), prin "*înțelegerea mecanismelor societății*", "*interes permanent pentru cei din jur*".

Analiza rezultatelor anchetei sociologice evidențiază valorizarea socială a inteligenței, principalele dimensiuni existențiale în care este aceasta implicată, principalele avantaje și dezavantaje pe care aceasta le presupune. În urma investigației s-a constatat asocierea inteligenței mai ales cu reușita în viață, pe latura pragmatică, dar și legăturile ei cu aspectele relaționării sociale și cu modalitățile de procesare superioară a informației. Studiul a presupus nu doar o apreciere a inteligenței în contextul social, ci și din punct de vedere al integrării în ansamblu dimensiunilor personale (autoevaluarea).

PARTEA II

RELEVANȚA SOCIALĂ A INTELIGENȚEI

CAPITOLUL 4

DE LA INTELIGENȚA SOCIALĂ LA INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ

Direcții definitorii în studiul inteligenței emoționale

Definițiile timpurii ale inteligenței sociale au influențat felul în care a fost concepută mai târziu inteligența emoțională. Cercetătorii în domeniu (Salovey, Mayer) au privit inițial inteligența emoțională ca o parte a inteligenței sociale, sugerându-se faptul că ambele concepte sunt corelate și pot reprezenta componente interrelaționate ale aceluiași construct. S-a încercat să se explice că esența inteligenței social-emoționale se concentrează pe abilitatea persoanelor de a recunoaște, a înțelege și a descrie emoții.

Majoritatea definițiilor asupra inteligenței emoționale se referă la câteva componente:

- abilitatea de a recunoaște, înțelege și exprima emoțiile și sentimentele;
- abilitatea de a înțelege sentimentele celorlalți și a putea relaționa eficient cu ei;
- abilitatea de a gestiona și controla propriile emoții;
- abilitatea de adaptare și schimbare;
- abilitatea de a rezolva adecvat problemele de natură personală și interpersonală.

În perioada anilor '90 s-au format trei direcții definitorii în ceea ce privește studiile despre inteligența emoțională, reprezentate de J. Mayer și P. Salovey, R. Bar-On, D. Goleman. Mayer și Salovey au definit conceptul de inteligență emoțională ca "abilitatea de a monitoriza atât propriile sentimente și emoții cât și ale altora, de a face diferența între ele și de a folosi această informație pentru a-și ghida propria gândire și propriile acțiuni." (după Reiff și colaboratorii, 2001, p. 66) Pentru Goleman inteligența emoțională este o sumă de abilități și capacități care includ: conștiința de sine, controlul impulsurilor, automotivarea, empatia și aptitudinile sociale. Bar-On conceptualizează inteligența emoțională prin cinci domenii care se

referă la: abilități interpersonale, abilități intrapersonale, controlul stresului, adaptabilitatea și dispoziția pozitivă.

CAPITOLUL 5

REPERE PSIHOSOCIALE ÎN STUDIUL INTELIGENȚEI EMOȚIONALE

Un nou tip de management - cel al inteligenței emoționale

În ultimi ani se vorbește din ce în ce mai mult de un nou tip de management, cel al inteligenței emoționale, care într-o organizație acordă atenție abilităților emoționale ale membrilor săi, asigurându-se o compatibilitate a acestora sub aspectul relațiilor emoțional afective. Cercetările în acest sens au demonstrat că acei manageri și angajați care au un nivel ridicat al inteligenței emoționale au mai mult succes profesional, sunt mai motivați intrinsec, mai optimiști, cooperanți și au capacitatea de a stabili relații pozitive cu alții. Managementul abilităților emoționale are următoarele caracteristici (Roco, 2001, p.180):

- abilitatea de a folosi emoțiile în mod productiv;
- capacitatea de a preîntâmpina și rezolva prin negociere conflictele și de a le folosi ca sursă de feed-back;
- sentimentele membrilor organizației sunt privite ca variabile importante în obținerea succesului;
- tehnici prin programe educaționale privind cunoașterea și înlăturarea dificultăților emoționale și relaționale ale experților;
- crearea unui mediu în care angajații să fie motivați, să se simtă în siguranță, importanți.

Se observă că inteligența emoțională cuprinde competențe de conștientizare a emoțiilor și abilități specifice, acestea manifestându-se la nivel personal și la nivel social. Acest model de organizare a competențelor poate ajuta o persoană atât în munca sa cât și în relațiile pe care le are cu ceilalți, influențându-i să aibă un randament profesional mai bun. De asemenea oamenii mai activi și mai conștincioși tind să fie mai productivi, iar cei cu un nivel înalt al încredrii în sine pot avea un randament mai mare în activitatea desfășurată.

O mai mare conștiință organizațională și orientarea optimă a serviciilor ajută persoanele să lucreze mai eficient. Abilitățile sociale dezvoltate, precum și aptitudinile de conducere, influența, comunicarea, cooperarea și lucrul în echipă sunt considerate capacități dezirabile de care trebuie să dea dovadă în primul rând un manager. S. Campbeli Clark și colab. (2003, p. 4) subliniază paralelismul între aptitudinile manageriale și dimensiunile inteligenței emoționale prin următoarea comparare:

Aptitudini manageriale vs. Dimensiunile inteligenței

Aptitudini manageriale (după Whetten și Cameron)	Dimensiunile inteligenței emoționale (după Goleman)
<i>Aptitudini personale</i>	Competențe personale
<i>1. Autoconștientizarea</i> Conștientizarea liniei sensibile Conștientizarea valorii Conștientizarea stilului cognitiv Toleranța ambiguității Locul controlului Conștientizarea stilului interpersonal	<i>1. Autoconștientizarea</i> Conștiința propriilor emoții Acuratețea înțelegerii propriilor trăiri Încrederea în sine
<i>2. Stăpânirea stresului</i> Eliminarea stresului (prin managementul timpului, stabilirea scopurilor, competența interpersonală) Dezvoltarea rezistenței (prin sănătate fizică, personalitate puternică, rețea de ajutor social) Rezistență temporară în fața stresului (prin relaxare)	<i>2. Autocontrolul trăirilor afective</i> Autocontrolul (stăpânirea mâniei, furiei, bucuriei etc. și exprimarea acestora în mod firesc, adecvat) Toleranță față de propriile frustrări și anxietăți Autocontrolul stresului Conștiinciozitate Adaptabilitate și încredere în forțele proprii
<i>3. Rezolvarea creativă a problemelor</i> Rezolvarea rațională a problemelor Creșterea creativității prin depășirea piedicilor conceptuale Stimularea inovației la ceilalți	<i>3. Motivația personală</i> Utilizarea în mod productiv a propriilor emoții și sentimente Focalizarea activității asupra unei sarcini și manifestarea perseverenței în rezolvarea ei Asumarea responsabilității actelor proprii Manifestarea inițiativei, deschiderii față de nou, flexibilității, optimismului
<i>Aptitudini interpersonale</i>	<i>Competența socială</i>
<i>4. Comunicarea cu scop de suport</i> Să știi când să-i sfătuiești pe alții Ascultarea Prevenirea defensivei la ceilalți	<i>4. Empatia</i> Înțelegerea celorlalți Sensibilitate și rezonanță la trăirile celorlalți Orientarea spre servicii
<i>5. Câștigarea de putere și influență</i> Creșterea puterii personale și sociale Folosirea influenței în mod înțelept	<i>5. Aptitudini sociale</i> Aptitudini și comportamente pro sociale Comunicarea și stabilirea relațiilor pozitive cu ceilalți

Neutralizarea influenței nepotrivite a celorlalți	Managementul conflictului Colaborare și cooperare, calități de a lucra în echipă
<i>6. Motivarea celorlalți</i> Diagnosticarea problemelor de performanță Dezvoltarea abilităților angajatului Crearea unui mediu de lucru motivant	
<i>7. Managementul conflictului</i> Diagnosticarea surselor de conflict Înțelegerea culturii și diversității Controlarea confruntărilor interpersonale	
<i>8. Împuternicire și delegare</i> Împuternicirea altora Delegarea efectivă	
<i>9. Construirea de echipe efective</i> Diagnosticarea etapelor dezvoltării echipei Sprijinirea efectivă a muncii în echipă Facilitarea conducerii echipei	

Sursa: (S. Campbeli Clark și colab., 2003, p. 4)

Și autorii aptitudinilor manageriale și autorii inteligenței emoționale au furnizat sugestii astfel încât indivizii să-și poată îmbunătăți cunoștințele în aceste domenii. Ambele mișcări promovează ideea că aceste aptitudini pot fi dezvoltate și șlefuite de-a lungul întregii vieți.

CAPITOLUL 6

INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ ÎN CONTEXT EDUCAȚIONAL FORMAL

Dimensiuni ale integrării inteligenței emoționale în curriculum-ul educațional

P. Sherlock a cercetat posibilitatea integrării inteligenței emoționale într-un plan de învățământ care ar putea fi valabil în orice sistem de învățământ. De-a lungul examinării mai multor modele de educație pe plan internațional, s-a stabilit că valori ca receptivitatea față de nou, acceptarea, respectul și toleranța pot fi mai degrabă obținute în cadrul unui plan de învățământ care promovează dezvoltarea inteligenței emoționale. Competențele individuale de conștiință de sine, autocunoaștere și autoorganizare duc la dezvoltarea competențelor sociale de lucru în echipă, de comunicare și rezolvare a conflictelor. Aceste abilități ale inteligenței emoționale sunt cele care încurajază colaborarea între gânduri și emoții, între cognitiv și afectiv.

Autorii studiilor privind legătura între educația internațională și inteligența emoțională ilustrează nevoia unei programe care să includă aptitudini tehnice și aptitudini ale inteligenței emoționale care implică în primul rând toleranță față de ceilalți și considerație față de perspectivele celorlalți, lucru obținut cel mai bine din dezvoltarea competențelor inteligenței emoționale. Două dintre componentele inteligenței emoționale care merită să fie abordate în acest context educațional sunt competența socială și empatia, care duc la o conștientizare a sentimentelor celorlalți, a nevoilor și intereselor lor. Analiza studiilor în educație s-a realizat cu scopul determinării dacă valorile identificate conduc la concluzia că un plan de învățământ trebuie să se focalizeze și pe dezvoltarea inteligenței emoționale.

Un model de educație internațională prin inteligență emoțională, dar care poate fi extrapolat în orice cultură educațională, cuprinde trei domenii. Primul este cunoașterea sinelui (a învăța să fii), care începe cu conștiința de sine și cunoașterea de sine și ajunge la dezvoltarea autocontrolului și motivației. Al doilea domeniu este cunoașterea celorlalți (a învăța să convețuiești), care începe cu dezvoltarea capacităților empatice, de ascultare activă și de apreciere față de noutate și diversitate. Premisa este că educabili întâi învață să își controleze propriile emoții și să-și asume responsabilitatea pentru acțiunile lor, apoi își dezvoltă capacitatea de a înțelege emoțiile celorlalți. Al treilea domeniu este cel care include toate cunoștințele unei materii (a învăța să știi, a învăța să faci).

Abordarea inteligenței emoționale din perspectiva performanțelor academice

Cu toate că unii autori susțin că inteligența emoțională prezice succesul la lucru, la școală și în relații, la fel de bine sau chiar mai bine ca inteligența academică, există puține cercetări care să susțină sau să infirme această ipoteză. Ținând cont de gama de variabile care intră în domeniul inteligenței emoționale, pare posibil ca cel puțin câteva dintre ele vor putea să prezică succesul, dar este posibil de asemenea ca nu toate să poată prezice toate tipurile de succes.

În 1992 T.B.Brazelton afirmă că modul cum învață un copil este în directă relație cu inteligența emoțională și pentru obținerea succesului personal trebuie îndeplinite următoarele condiții (apud Rocco, 2001, p.181):

1. Încrederea în sine – de a avea sentimente pozitive față de sine, convingerea că sunt mai multe șanse de a reuși decât a eșua în orice activitate.

2. Curiozitatea – tendința de a avea o gândire pozitivă îndreptată spre lucruri pozitive.

3. Intenționalitatea – sentimentul competenței și eficienței, capacitatea de a manifesta perseverență în atingerea țelurilor propuse, amânarea satisfacerii imediate a trebuințelor.

4. Autocontrolul – capacitatea de a controla acțiunile proprii.

5. Capacitatea de a stabili relații pozitive cu ceilalți, printr-un comportament prosocial.

6. Abilități de comunicare interpersonală – dorința de a avea schimburi verbale și ideative, de a împărtăși emoțiile cu alții și de a avea încredere în aceștia.

7. Cooperarea – abilitatea de a echilibra nevoile personale cu ale altora în activitatea de grup.

Problematika socială cu privire la inteligența emoțională a fost evidențiată pe baza unei cercetări, prin administrarea Testului pentru Inteligență Emoțională (adaptat de M. Rocco după Bar-On și D. Goleman), unor studenți de la Universitatea de Vest din Timișoara.

Obiectivul general a vizat identificarea nivelului inteligenței emoționale la diferite categorii de subiecți și relațiile între aceasta și câteva elemente care definesc performanța școlară, a studenților. Cercetarea a fost elaborată pe baza următoarelor obiective:

O1. Determinarea nivelului inteligenței emoționale la diferite categorii sociale de studenți.

O2. Ierarhizarea valorică a modalităților concrete de a reacționa în situații indicate, la diferite categorii sociale de studenți.

Pe parcursul studiului și apoi a analizei statistice primare integrate în demersul interpretativ, am urmărit să răspund următoarelor interogații.

I1. Care este relația între nivelul inteligenței emoționale și performanțele academice în rândul populației masculine?

I2. Care este relația între nivelul inteligenței emoționale și performanțele academice în rândul populației feminine?

I3. Cum este valorificat conținutul inteligenței emoționale în rândul populației masculine?

14. Cum este valorificat conținutul inteligenței emoționale, în rândul populației feminine?

Această structură de interogații s-a formulat și în legătură cu alte categorii de studenți: urban–rural, profil exact-profil-umanist.

Astfel după prelucrarea și analiza statistică s-a obținut un set de informații privind nivelul inteligenței emoționale a diferitelor categorii investigate, o distribuție ierarhică a valorificării conținutului inteligenței emoționale, precum și relațiile între inteligența emoțională și performanțele academice.

O primă secvență a instrumentului de lucru a vizat nivelul inteligenței emoționale la diferite categorii sociale de studenți. Pe ansamblu atât populația masculină cât și cea feminină au obținut procentaje asemănătoare la toate nivelele de inteligență emoțională studiate. Trebuie remarcat faptul că notele obținute de studenții participanți la studiu sunt destul de mici, mai mult de jumătate (52,1%) situându-se sub nivelul mediu de inteligență emoțională, conform testului. Aproximativ cealaltă jumătate de studenți (46,7%) au obținut valori medii ale inteligenței emoționale, iar foarte puțini (1,2%) au avut valori peste medie și nici un participant nu s-a încadrat la nivelul excepțional (200 puncte) de inteligență emoțională.

Performanța academică a studenților a fost reprezentată, în prima fază a studiului, de media obținută la disciplinele studiate și a fost corelată cu nivelul inteligenței emoționale. Cercetarea a arătat că studenții cu notele în intervalul 5,00-9,49 au avut procentaje semnificativ mai mari la nivelul inteligenței emoționale "sub medie". Trebuie remarcat faptul că studenții cu medie foarte mare (9,50-10,00) s-au evidențiat și în ceea ce privește inteligența emoțională, obținând atât valori "medii" ușor mai mari, cât și valori "peste medie" ale inteligenței emoționale. Se poate spune conform acestor date că nivelul inteligenței emoționale ridicat influențează pozitiv performanțele academice.

Următoarea secvență a instrumentului de lucru a vizat modalitățile concrete de a reacționa în situații indicate, la nivelul diferitelor categorii sociale de studenți. Completarea testului a avut în vedere asigurarea cât mai fidelă a transpunerii individului în situația respectivă și alegerea uneia din variantele posibile de răspuns. Conform rezultatelor analizate, majoritatea studenților sunt conștienți de emoțiile și sentimentele personale și înțeleg cauzele generatoare ale propriilor trăiri emoționale. De asemenea itemii pentru care s-au obținut valori mai mari ale

răspunsurilor potrivite scenariului prezentat s-au referit la capacitatea empatică a studenților și la cunoașterea și înțelegerea emoțiilor celorlalți.

Scorurile cele mai scăzute înregistrate de studenții participanți la studiu s-au referit la dificultatea elaborării unor soluții alternative pentru rezolvarea unei situații sau inițiativa schimbărilor în activitate și incapacitatea de relaxare temporară în momentele de furie. Rezultatele obținute sugerează că abilitățile inteligenței emoționale ar trebui să fie dezvoltate și educate atât în ceea ce privește educarea copiilor, dar și a persoanelor adulte.

PARTEA III

IMPORTANȚA SOCIALĂ A EMPATIEI ÎN ACTIVITĂȚILE EDUCAȚIONALE

CAPITOLUL 7

EMPATIA – UN CONSTRUCT AL INTELIGENȚEI SOCIALE

Accepțiuni ale conceptului de empatie

Dicționarul de pedagogie, precizează că etimologic conceptul de "empatie" provine de la grecescul "empathia-pasiune, afecțiune", precum și de la "pathos-emoție, pasiune". Se poate deduce că empatia ar reprezenta o comunicare afectivă cu altul, o identificare cu alte persoane.

Empatia ca element al inteligenței emoționale și sociale are la bază cunoașterea celor din jur și fără această cunoaștere nu se poate realiza acel act de transpunere, de identificare cu trăirile partenerilor. Procesul de comunicare între indivizi ține seama de toate componentele sale psihologice, astfel sfera empatiei cuprinde atât latura cognitiv-afectivă, dar și latura volițională. Cercetătorii în domeniu apreciază că actul empatic este acceptat ca reprezentând acea capacitate de a gândi (cognitivul), a simți (afectivul) și a acționa (volitivul) ca și persoana cu care intri în relație.

Dimensiunile principale ale conceptului de empatie ar putea fi:

1. dimensiunea cognitivă – capacitatea de a înțelege ce simte o altă persoană și de ce;
2. dimensiunea afectivă – presupune trăirea acelorași stări cu o altă persoană;

3. dimensiunea conativă – presupune, pe lângă faptul că simți împreună cu celălalt, dar simți și ce trebuie să faci pentru el. (Iluț, 2004, p.89)

Se impune delimitarea celor două concepte: *cel de capacitate și cel de comportament empatic*. Empatia reprezintă o capacitate, deoarece ea poate fi considerată ca o însușire aptitudinală care ajută individul să realizeze cu succes o activitate. Având valoare de aptitudine, capacitatea empatică are o parte ereditară și o parte dobândită, oamenii nu se nasc cu această capacitate gata formată, ci cu posibilitatea de a deveni mai mult sau mai puțin empatici în relațiile cu semenii lor. Capacitatea empatică se va contura treptat prin solicitarea ei pe bază de antrenament și experiență, ajungându-se în acest fel la comportamentul empatic. Chiar dacă oamenii au un potențial empatic înnăscut, comportamentul empatic se învață, în primul rând prin experiențele de socializare care își au începutul în primii ani ai copilăriei și mai apoi în tendința de supraviețuire prin solidaritate de grup.

Studiul empatiei în relația educator-educat

Problematika comportamentului empatic între cele două grupuri sociale (profesori și studenți) implicate în procesul educativ a fost evidențiată cu ajutorul unui chestionar anonim aplicat studenților și profesorilor de la facultățile din cadrul Universității de Vest din Timișoara. S-a urmărit pe parcursul studiului care sunt sistemele de valori împărtășite atât la nivel inter-grupal cât și la nivel intra-grupal. Comportamentele valorizate de fiecare grup participant la cercetare pot explica performanțele empatică dintre profesori și studenții cu care își desfășoară activitățile didactice. În acest scop am utilizat un chestionar R. Dymond adaptat de R. Gherghinescu și prelucrat în vederea măsurării empatiei pe trei paliere: profesori – studenți, profesori – profesori și studenți – studenți.

Obiectivul lucrării a vizat trei dimensiuni specifice procesului de învățământ la care s-au raportat subiecții participanți.

Dimensiunea cognitivă

Formulează răspunsuri originale

Reproduce cu fidelitate cursurile/seminariile

Are nevoie să fie ajutat la aprofundarea cursurilor/seminariilor

Știe răspunsul corect la orice întrebare

Dimensiunea relațională

Ascultă întru-totul de profesori

Contrazice uneori profesori

Este în relații prietenești cu toți colegii

Păstrează pentru sine ceea ce știe

Dimensiunea atitudinală

Participă activ la cursuri/seminarii

Este sistematizat în gândire

Este ordonat

1. Pentru a afla **Empatia profesorilor față de grupul de studenți** se compară aprecierile item cu item făcute de **profesori la punctele C și E** (chestionar pentru profesori) cu aprecieri făcute de **studenți la punctele A și B** (chestionar pentru studenți).

Analiza rezultatelor obținute la prima situație în care au fost transpuși subiecții demonstrează prin diferențele și modul obținut (63,4) un grad de empatie bun al profesorilor față de studenți (87,3%). Se constată că pe dimensiunea cognitivă la întrebarea *Formulează răspunsuri originale* apar diferențe semnificative privind răspunsurile celor două grupuri, chiar dacă răspunsul pozitiv este net superior în ambele cazuri (96,1% profesori față de 68,9% studenți). Acest aspect corelat cu răspunsurile negative (3,9% profesori și 31,1% studenți) conduce la ideea că profesorii cred că studenții valorizează într-o măsură mai mare originalitatea răspunsurilor și atitudinea creativă decât importanța pe care o atribuie studenții în realitate acestui aspect.

De asemenea tot pe dimensiunea cognitivă este aprecierea cu o valoare aproape identică atât între răspunsurile afirmative cât și între cele negative ale celor două grupuri pentru itemul *Reproduce cu fidelitate cursurile/seminariile* (13,7% profesori și 13,6% studenți). Indiferent de categoria socială din care fac parte subiecții, aceștia sunt de părere că raportarea strictă și cu fidelitate doar la cursurile sau seminariile predate nu este o calitate pentru pregătirea tinerilor. Cercetarea desfășurată a demonstrat faptul că majoritatea profesorilor

participanți la studiu înțeleg și se pot transpune în psihologia studenților și îi apreciază cât mai exact în scopul eficientizării actului instructiv-educativ.

2. Pentru a afla ***Empatia studenților față de grupul de profesori*** se compară aprecierile item cu item făcute de **studenți la punctele C și E** (chestionar pentru studenți) cu aprecieri făcute de **profesori la punctele A și B** (chestionar pentru profesori).

Analiza rezultatelor în acest caz conduce la o diferențiere ceva mai mare între ce cred studenții "ca și cum ar fi profesori" și ce au răspuns profesorii în situația respectivă (valoare în modul 124,8). Pe cele trei dimensiuni studiate se constată abateri mari între răspunsurile celor două grupuri rezultând un grad de empatie mai scăzut al studenților față de profesori (75,04% față de 87,3%). Acest lucru este confirmat și de testul χ^2 toate valorile înregistrate de acesta fiind puternic semnificative.

Pe dimensiunea cognitivă *Știe răspunsul corect la orice întrebare* este în mod diferit perceput de studenții aflați în locul profesorilor (45,5%) și de profesori (66,7%), situație confirmată și de valoarea semnificativă a testului χ^2 (6,7 pentru $p < 0,01$).

Analizând în ansamblu toate răspunsurile, atât ale studenților cât și ale profesorilor se poate afirma că studenții au un nivel de înțelegere mai scăzut al modului de gândire al profesorilor cu care își desfășoară activitatea didactică.

Aspecte relevante în reprezentarea socială a inteligenței

În studiul de față, pentru cunoașterea și verificarea rezultatelor anterioare, a fost necesar utilizarea unor metode și tehnici verbale calitative, precum interviurile intensive. Ghidul de interviu folosit a evidențiat câteva aspecte relevante privind reprezentarea socială a inteligenței și alte aspecte importante care decurg din impactul pe care aceasta îl are asupra indivizilor. Subiecții participanți la interviuri au fost profesori și studenți din cadrul Universității de Vest din Timișoara. Analizând răspunsurile primite, se constată că, inteligenței, în cele mai multe cazuri îi se acordă o importanță deosebită, fie că vorbim de inteligența academică sau inteligența socială și emoțională.

Din răspunsurile primite de la studenți s-a constatat că aceștia corelează succesul în viață atât cu inteligența academică cât și cu inteligența emoțională, fiecare tip de inteligență joacă un rol esențial în plan profesional și în viața personală.

În opinia profesorilor valorizarea inteligenței se bazează pe soluțiile adoptate sau maniera de realizare a strategiilor de acțiune pe care le adoptă în diverse situații, pentru obținerea unui plus de eficiență sau a unor reușite, în felul în care stabilesc și consolidează relații interumane (gestionarea unor situații emoționale sau rezolvarea de probleme).

CONCLUZII ȘI DESCHIDERI

Analiza și interpretarea datelor culese, în urma aplicării chestionarului a vizat valorizarea inteligenței, principalele dimensiuni existențiale în care aceasta este implicată, avantajele și dezavantajele pe care inteligența le presupune, precum și o autoevaluare din punct de vedere al inteligenței a subiecților. Confirmând ideea importanței de a fi privit ca o persoană inteligentă, rezultatele obținute din ierarhizarea atributelor-valori au arătat că studenții au plasat "inteligența" pe primul loc (36,9% opțiuni în primul rând) la o diferență semnificativă față de celelalte atribute-valori date (următoarea clasată "voința" cu 20% opțiuni în primul rând). În opinia studenților reușita în viață este determinată în mod hotărâtor de inteligența fiecărui individ. Valorile obținute la variantele "în mare măsură" și "în foarte mare măsură" cumulate au evidențiat acest fapt (77,2%).

O secvență importantă a instrumentului de studiu a vizat surprinderea celor mai importante asocieri atribuite conceptului de inteligență de către studenți, conturate pe câteva categorii semnificative. În acest caz, inteligența este privită în primul rând prin prisma utilității, cu o finalitate bine conturată și determinată (27,07%). Este interesant de remarcat că deși, în urma rezultatelor obținute, inteligenței i s-a conferit o importanță deosebită, aceasta nu reprezintă în opinia studenților o etichetă socială (2,98%).

Cei mai mulți studenți au considerat că nivelul de inteligență se modifică de-a lungul vieții (81,9%), în primul rând prin acumulare de informații și cunoștințe de-a lungul vieții (44,1%) și apoi din cauze biologice(24,3%). În ceea ce privește principalele avantaje și

dezavantaje a faptului de a fi inteligent în societatea actuală, studenții au acordat cea mai mare importanță avantajelor pragmatice (39,58%). Autoevaluarea nivelului de inteligență a condus la observația că mai mult de jumătate dintre participanții la studiu s-au plasat în jurul notei 7 și notei 8, ceea ce evidențiază o anumită preocupare în identificarea și conștientizarea nivelului intelectual al studenților.

Având o primă imagine de ansamblu asupra relevanței sociale a inteligenței în viziunea studenților, s-a remarcat faptul că emoțiile legate de viața personală și cea profesională au ocupat un loc aparte. Pornind de la ideea că de cele mai multe ori comportamentul social al indivizilor nu poate fi explicat numai prin raționalitate și inteligență academică, subiecții participanți la cercetare au dat o importanță semnificativă emoțiilor din viața socială. "Oamenii muncesc preponderent fie cu brațele ("muncă manuală"), fie cu intelectul ("munca intelectuală"), fie cu emoțiile ("munca emoțională"). Spre deosebire de munca manuală și cea intelectuală, care sunt obiectivate în produse de natură fizică sau spirituală (obiecte, opere științifice etc.), munca emoțională este identificabilă prin efectele sale asupra emoțiilor altora." (Chelcea, S., 2008, p. 140)

În ceea ce privește teoriile și conceptele actuale care analizează emoțiile și importanța lor socială (Iluț, P., 2009, p. 570) se consideră că la un nivel general sunt două paradigme la care se poate face referire. Prima paradigmă este cea *evoluționistă* unde emoțiile sunt considerate universale umane și înnăscute. În acest caz explicația naturii emoțiilor se concretizează în nevoia de adaptare prin selecție naturală, iar factorul cultural are doar rolul de a influența manifestarea emoțiilor.

A doua paradigmă se referă la faptul că emoțiile sunt în primul rând construcții socioculturale. *Constructivismul sociocultural* acceptă premisa unor dispoziții biologice dar esențial în dezvoltarea socială a indivizilor este însușirea unei culturi emoționale specifice.

Toate aceste aspecte refectionează importanța dezvoltării laturii emoțional-afective în orice domeniu de activitate și în viața de zi cu zi. Alături de calitățile intelectuale, abilitatea de a folosi emoțiile din propria cultură în mod adecvat, capacitatea de a empatiza cu cei din jur contribuie la a caracteriza o persoană inteligentă.

Importanța acordată emoțiilor sociale în orice domeniu de activitate, dar și în viața de zi cu zi, a făcut posibilă următoarea parte a cercetării care a vizat determinarea nivelului inteligenței emoționale a diferitelor categorii de studenți, ierarhizarea valorificării conținutului inteligenței emoționale și relațiile dintre inteligența emoțională și performanțele academice. În urma aplicării testului și analizei rezultatelor s-a constatat că nivelul general inteligenței emoționale al subiecților participanți este unul mediu (46,7%) sau scăzut (52,1%). Performanța academică, reprezentată prin media la disciplinele studiate, s-a corelat semnificativ cu inteligența emoțională, doar în cazul studenților cu medie foarte mare (9,50-10,00), unde valorile obținute au fost peste nivelul mediu.

Secvențele testului au arătat că majoritatea studenților sunt conștienți de emoțiile și sentimentele personale și înțeleg cauzele generatoare ale propriilor trăiri emoționale. Valori ridicate ale inteligenței emoționale s-au obținut la scenariile privind cunoașterea și înțelegerea emoțiilor celorlalți (81,1%), capacitatea empatică (77,7%) și depășirea obstacolelor fără scăderea încrederii în sine (63,9%). La valori medii și scăzute s-au situat alte trăsături ale inteligenței emoționale rezultate din modalități concrete de a reacționa ale studenților. Valori medii ale inteligenței emoționale s-au obținut la: înțelegerea cauzelor care provoacă starea emoțională negativă (53,3%), atitudinea față de diversitatea etnică, rasială, culturală (48,5%), Scorurile cele mai scăzute care au fost înregistrate de studenți s-au referit la dificultatea elaborării unei soluții alternative pentru rezolvarea unei situații (8,7%), incapacitatea de relaxare temporară în momentele de furie (9,7%). Cu toate că studenții au arătat că sunt capabili să-și cunoască și să-și conștientizeze propriile emoții și sentimente, aceștia le utilizează de multe ori în mod neconstructiv, mai ales când este vorba de motivația personală.

Ultima parte a cercetării se axează pe comportamentul empatic între cele două grupuri sociale (profesori și studenți) implicate în procesul educativ. Analiza rezultatelor obținute privind empatia profesorilor față de studenți, demonstrează prin diferențele și modul obținut (63,4) un grad de empatie bun al profesorilor față de studenți (87,3%). Cercetarea desfășurată a demonstrat faptul că majoritatea profesorilor participanți la studiu înțeleg și se pot transpune în psihologia studenților cu care își desfășoară activitățile didactice, demonstrând pe toate dimensiunile studiate un grad de empatie ridicat.

Analiza rezultatelor în cazul empatiei studenților față de profesori, conduce la o diferențiere ceva mai mare (valoare în modul 124,8). Pe cele trei dimensiuni studiate se constată abateri semnificative între răspunsurile celor două grupuri rezultând un grad de empatie mai scăzut al studenților față de profesori (75,04% față de 87,3%).

Empatia în grupul de studenți este la un nivel ridicat, se remarcă pe toate dimensiunile răspunsuri foarte apropiate atât în situația în care fiecare student își afirmă părerea personală, cât și în situația în care apreciază ca și cum ar fi în locul colegilor. S-au obținut în acest caz diferențe foarte mici de la 9,9 procente până la doar 3 procente între răspunsuri. Studenții înțeleg cum gândesc și se manifestă colegii lor, se transpun ușor în locul celorlalți.

În partea finală a cercetării cu ajutorul interviurilor intensive s-a urmărit obținerea unei imagini de ansamblu asupra întregului studiu privind relevanța socială a inteligenței. Rezultatele anterioare în cea mai mare parte au fost verificate, atât profesorii, cât și studenții consideră că a fi inteligent este un atribut-valoare foarte important, chiar dacă în societatea actuală, pare că inteligența nu mai este apreciată.

Se consideră conform răspunsurilor primite că persoanele cu un grad înalt de inteligență academică și/sau inteligență emoțională au șanse mai mari de a reuși în profesie și în viață. În general profesorii și studenții își valorifică inteligența prin diverse activități care le dezvoltă spiritul creativ și curiozitatea de a se informa. De asemenea sunt apreciate activitățile didactice care se bazează pe comportament empatic și care determină o perfecționare continuă și o diversitate mare în exprimare.

BIBLIOGRAFIA TEZEI

- Albrecht, K., (2007), **Inteligența socială**, Ed. Curtea Veche, București
- Albu, G., (1998), **Introducere într-o pedagogie a libertății**, Ed. Polirom, Iași
- Anderson, Mike, (2001), **Annotation: Conceptions of intelligence** in „Journal of Child Psychology and Psychiatry”, vol.42, nr. 3, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Barchard, K.,(2003), **Does emotional intelligence assist in the prediction of academic**, Educational and Psychological Measurement, vol. 63, nr. 5, articol disponibil la www.sagepublication.com
- Bar-On, R., (2005), **The Bar-On model of emotional-social intelligence**, Consortium for Research on Emotional Intelligence in Organization- Issues in Emotional Intelligence, Psicothema, 17, articol disponibil la www.sagepublication.com și www.einconsortium.org
- Bar-On, R., Tranel, D., Denburg, N., Bechara, A., (2003), **Exploring the neurological substrate of emotional and social intelligence**, ProQuest Psychology Journals, vol. 126, nr. 8, articol disponibil la www.sagepublication.com
- Bartels, M., Rietveld, M., (2002), **Genetic and Environmental Influences on the Development of Intelligence** in „Behavior Genetics”, vol. 32, nr. 4, articol electronic disponibil la www.sage.co.uk
- Bee, H., (1989), **The developing child**, New York, Harper and Row
- Birch, Ann (2000) **Psihologia dezvoltării**, Ed. Tehnică, București
- Birch, Ann și Hayward Sheila (1999) **Diferențe interindividuale**, Ed. Tehnică, București
- Brazelton, B. T., (1996), **Trois bebe dans leur famille, Laura, Daniel et Luis:Les differences du developpement**, Stock\Laurence Pernoud , Paris
- Campbell Clark, S., Callister, R., Wallace, R.,(2003), **Undergraduate management skills courses and students’ emotional intelligence**, Journal of management education, vol.27, nr.1, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Chambres, P., Tzute, M., Marescaux, P. J., (2002), **Metacognition: Process, function and use**, Boston: Kluwer Academic Publishers

- Chelcea, S., (2002), **Un secol de cercetări psihosociologice**, Ed. Polirom, Iași
- Chelcea, S., (2008),(coordonator), **Rușinea și vinovăția în spațiul public. Pentru o sociologie a emoțiilor**, Ed. Humanitas, București
- Chelcea, S., (2008), (coordonator), **Psihosociologie**, Ed. Polirom, Iași
- Chomsky, N., Foucault, M., (2007), **Sur la nature humaine:comprendre le pouvoir interlude**, Edition Aden, Bruxelles
- Chongde Lin, Tsingan Li, (2003), **Multiple Intelligence and the Structure of Thinking** in „Theory and Psychology”, vol 13(6), Sage Publications articol electronic disponibil la www.sage.co.uk
- Cristea, S., (1998), **Dicționar de termeni pedagogici**, Editura Didactică și Pedagogică, București
- Damon, W., (1983), **Social and personality development: infancy through adolescence**, New York, London: W.W. Norton
- Doise, W., Mugny, G., (1998), **Psihologia socială și dezvoltare cognitivă**, Iași: Polirom
- Dumitru, I., (2003), **Inteligența emoțională și problema succesului în viață**, Revista de științe ale educației, Editura Universității de Vest
- Dumitru, I., (2001), **Personalitate. Atitudini și valori**, Editura de Vest, Timișoara
- Elias, M., Tobias, S, Freidlander, B., (2002) **Inteligența emoțională în educația copiilor**, Editura Curtea Veche, București
- Eysenck, H. J., (2002), **Teste de inteligență**, Editura Queen, Craiova
- Eysenck, H. J., Eysenck, M., (1998), **Descifrarea comportamentului uman**, Teora, București
- Fisher, S. (1994), **Stress in academic life**, Buckingham: Open University Press
- Ford J., (1982), **Special Education and social control:invisible disasters**, London , Boston: Routhledge and Kegan Paul
- Gardner, H. (2008), **Inteligențe multiple. Noi orizonturi pentru teorie și practică**, Editura Sigma, București
- Gherghinescu, R., (2001), **Anotimpurile empatiei**, Ed. Atos, București
- Goleman, D., (2001), **Inteligența emoțională**, Editura, Curtea Veche, București
- Goleman, D., (2007), **Inteligența socială**, Editura, Curtea Veche, București

- Howarth, C., (2002), **Using the theory of social representation to explore difference in the research relationship**, Sage Publications articol disponibil la www.sage.co.uk
- Huitt, W., (2002), **Intelligence. Educational psychology interactive**, articol disponibil www.edpsycinteractive.org
- Hunt, R. R., Ellis, H. C., (2004), **Fundamentals and cognitive psychology**, Boston: McGraw –Hill
- Ilie, M., Ciolan, N., (2004), **Profesorul din mediul universitar între așteptări și confirmări**, în vol. Starea societății românești, Ed. Universității din Oradea
- Iluț, P., (2000), **Iluzia localismului și localizarea iluziei**, Editura Polirom, Iași
- Iluț, P., (2001), **Sinele și cunoașterea lui**, Editura Polirom, Iași
- Iluț, P., (2004), **Valori, atitudini și comportamente sociale**, Ed. Polirom, Iași
- Iluț, P., (1997), **Abordarea calitativă a socio-umanului**, Ed. Polirom, Iași
- Iluț, P., (2009), **Psihologie socială și sociopsihologie**, Ed. Polirom, Iași
- Jinga, I., Istrate, E., (1998), **Manual de pedagogie**, Ed. All Educational, București
- Jong-Eun Lee, (2003), **Social intelligence: flexibility and complexity are distinct from creativity**, articol disponibil la <http://www.lib.umi.com>
- Kihlstrom, J., Cantor, N., (2000), **Social intelligence**, in The Handbook of Intelligence, Cambridge University Press, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Kirby, S., Thi Lam, L., **Is emotional intelligence an advantage**, Academic Research Library, The Journal of Social Psychology, vol. 142, nr.1, articol disponibil la www.sagepublication.com
- Leeper, R. W., (1959), **Toward understanding human personalities**, Appleton-Century-Crofts, New York
- Lopes, P., Brackett, M., Nezlek, J., Schutz, A., Salovey, P., (2004), **Emotional intelligence and social interaction**, PSPB, vol.30, nr.8, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Marcus, S., David, T., Predescu, A., (1987), **Empatia și relația profesor-elev**, Ed. Academiei RSR, București
- Marcus, S., (1997), **Empatie și personalitate**, Ed. Atos, București

- Mayer, J., Perkins D., Caruso, D., Salovey P., (2001), **Emotional intelligence and giftedness**, Academic Research Library, Roeper Review, Vol 23, nr. 3, articol disponibil la www.sagepublication.com
- Mead, G. H., (1962), **Mind self and society:from the standpoint of a social behaviorist**, University of Chicago Press, Chicago, London.
- Mischel, W. (1971), **Introduction to personality**, New York, Chicago, San Francisco: Holt, Rinehart and Winston
- Monteil, Jean-Marc (1997), **Educație și formare**. Iași: Polirom
- Moscovici, S., (1997), **Psihologia socială sau mașina de fabricat zei**, Ed. Polirom, Iași
- Moscovici, S., (1998), **Psihologia socială a relațiilor cu celălalt**, Ed. Polirom, Iași
- Nadolu, B., (2007), **Sociologia comunicării de masă**, Ed. Excelsior Art, Timișoara
- Neacșu, I., (2010), **Introducere în psihologia educației și a dezvoltării**, Ed. Polirom, Iași
- Neculau, A., (1997), **Reprezentările sociale**, Ed. Polirom, Iași
- Neculau, A., (2010), **Un psiholog în Agora**, Ed. Polirom, Iași
- Nettle, D., (2003), **Intelligence and class mobility in the British population**, British Journal of Psychology, vol 94, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Oord, van L., Brok, den P., (2004), **The international teacher**, **Journal of Research International Education**, vol. 3, articol disponibil la www.sagepublication.com și www.ibo.org
- Peretti, de A., Legrand, J., Boniface, J.,(2001) **Tehnici de comunicare**, Editura Polirom, Iași
- Petrides, K.V., Furnham, A.,(2000), **Gender differences in measured and self-estimated trait emotional intelligence**, Academic Research Library, Sex Roles, vol.42, nr. 5/6, articol disponibil la www.sagepublication.com
- Pfeiffer S., (2001), **Emotional intelligence: popular but elusive construct**, din Roeper Review, 2001, Academic Research Library, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Piaget, J., (1965), **Psihologia inteligenței**, Editura Științifică, București
- Piaget, J., (2005), **Reprezentarea lumii la copil**, Editura Cartier, București
- Roco, M., (2001), **Creativitate și inteligență emoțională**, Ed. Polirom, Iași

- Reiff, H., Hatzes, N., Bramel, M., Gibbon, T., (2001), **The relation of LD and gender with emotional intelligence in college students**, Journal of Learning Disabilities, nr 34, vol 1, Academic Research Library, articol disponibil la www.sagepublication.com
- Rotariu, T., Iluț, P., (1997), **Ancheta sociologică și sondajul de opinie**, Ed. Polirom, Iași
- Sălăvăstru, D., (2004), **Psihologia educației**, Ed. Polirom, Iași
- Silvera, D., Martinussen, M., Dahl, T., (2001), **The Tromso social intelligence scale, a self-report measure of social intelligence**, Scandinavian Journal of Psychology, vol 42, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Sherlock, P.,(2002), **Emotional intelligence in the international curriculum**, Journal of research in international education, vol. 1(2)
- Skollingsberg G., (2003), **A comparison of intrinsic and extrinsic classroom motivational orientation of gifted and learning disabled students**, din Roeper Review, Fall 2003, Academic Research Library, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Sosik, J., Megerian, L., **Understanding leader emotional intelligence and performance**, Group & Organization management, vol. 24, nr.3, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Speirs Neumeister, K., (2002), **Perfectionism in gifted college students:family influences and implications for achievement**, din Roeper Review, Fall 2003, Academic Research Library, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Stein, S., Book, H., (2003), **Forța inteligenței emoționale**, Ed. ALLFA, București
- Sternberg, R. J., (2005), **Manual de creativitate**, (coord), Ed. Polirom , Iași
- Sutton, R., (2004), **Emotional regulation goals and strategies of teachers**, **Social Psychology of Education**, vol. 7, articol disponibil la www.sagepublication.com
- Thorndike, E., (1983), **Învățarea umană**, Ed. Didactică și Pedagogică, București
- Tischler, L., Biberian, J., McKeage, R., (2002), **Linking emotional intelligence, spirituality and workplace performance**, din Journal of Managerial Psychology, articol disponibil la www.sage.co.uk
- Vîgotski, L. S., (1972), **Opere psihologice alese**, Ed. Didactică și Pedagogică, București
- Weschler, D., (1944), **The measurement of adult intelligence**, The Williams and Wilkins company, Baltimore

Wilks, F., (2003), **Transformarea sentimentelor**, Ed. Curtea Veche, București

Woitaszewski, S., (2000), **The contribution of emotional intelligence to the social and academic success of gifted adolescents**, din Roper Review, Fall 2003, Academic Research Library, articol disponibil la www.sage.co.uk

*** ,(2004), **Emotional intelligence view 360'**, articol disponibil la <http://consultingtooliduss.com>